

Skriv til VG, Debatt-redaksjonen, Postboks 1185 Sentrum, 0107 Oslo.

Faks 22 00 06 66 E-post-adresse: debatt@vg.no Redaktør: ERLING BØ

Egil Ulateigs påsto i boken «Med rett til å drepe» at Hjemmefronten sto bak mange likvidasjoner av tvilsom art under okkupasjonen. Boken er full av feil,

Debatt

hevder mange — blant andre Hjemmefrontmuseets direktør Arnfinn Moland (VG-Debatt 28.11). Tore Pryser ber om å få kortene på bordet . . .

Likvidasjoner og moralisme

innlegg
Tore Pryser

Egil Ulateig moraliserer på vegne av de likviderte og deres etterkommere. Arnfinn Moland gjør det samme i VG, hvor han avlegger meg en visitt.

Moland bekymrer seg over Ulateigs mange faktiske feil. Det gjør jeg også, noe som fremgår av både min kommentar under Tiden forlags pressekonferanse, og av mine anmeldelser av boken (se GLT 18. november).

Men Moland burde også bekymre seg over feil og utelatelser, ja, endog forfalskninger av historien, som finnes i andre boker skrevet av hjemmefrontfolk, og som ukritisk har forplantet seg til boker skrevet av faghistorikere som uomtvistelige sannheter.

På Vestre gravlund i Oslo finnes også navnet til kaptein Birger Sjøberg, som falt i 1944. Sjøberg er omtalt i en rekke boker fra Sverre Kjeldstadlis standardverk om Hjemmestyrkene fra 1959 til Molands og Ivar Kraglund's bind om Hjemmefronten fra 1987 (bind 6, i verket «Norge i Krig» med Magne Skodvin som hovedredaktør).

Men Sjøbergs identitet er et falsum. Mannen het egentlig Nils Berdal, og var ettersøkt for underslag før krigen. Etter krigen giftet hans enke seg med Jens Christian Hauge. Moland som er opptatt av historiske feil, bør undersøke bakgrunnen for at Berdal ble til Sjøberg.

Noen skritt bortenfor minnesteinen over svenskene ligger Kai Holst begravet under en beskjeden helle som langt fra forteller at også her hviler en krigshelt. Også Holst var en viktig norsk motstandsmann, som blant annet delte dekkleilighet med Jens Christian Hauge.

I en bok fra 1994 har jeg satt Kai Holsts mystiske død i Stockholm i juni 1945 i forbindelse med et etterretningskupp som den svenske etterretningsjennesten gjennomførte på Lillehammer i frigjøringsdagene i 1945. Uten at britene som nå overtok den militære kontrollen i Norge visste om det, sikret svenskene seg verdifullt etterretningsmateriale fra det tyske Abwehr som gjaldt Sovjetunionen.

12. mai 1945 ble 35 tyske etterretnings-spesialister hentet over fra Lillehammer til Sverige. Og en måned senere ble de videregående med fly til amerikansk etterretning i Frankfurt.

Min hypotese er at Holst fikk vite om denne hemmelige operasjonen, og av den grunn ble likvidert. Men det er ikke hovedpoenget i denne sammenheng. Poenget her er at jeg på et seminar i 1988 nevnte svenskens operasjon på Lillehammer.

Jens Christian Hauge var til stede, og ble nektig irritert over hva jeg tillot meg å fortelle. Med en arrogant mine ble min fremstilling satt på plass som uvesentlig. Vi som var faghistorikere, fikk dessuten en kraftig skyllebøtte over oss for hva slags tull vi i alminnelighet beskjefteiget oss med.

Jens Christian Hauge har selv gitt ut en bok om frigjøringen. Den har kommet i hele fire utgaver siden 1950 og har vært kalt «stamboka om Hjemmefronten». Først i den siste utgaven fra høsten 1994 nevner Hauge den tyske etterretningsmajoren Frithjof Hammersen, som var av vesentlig hjelp for Hauge og hjemmefrontledelsen de siste 9 månedene av okkupasjonen. Nylig avdøde Arvid Brodersen som koblet Hauge på Hammersen i september 1944, var mektig irritert over at Hauge i mange år unnlot å nevne denne tyskerens fortjenester på trykk.

TOK TIL VÅPEN: Hvor mange ganger tok Hjemmefronten til våpen for å gjennomføre likvidasjoner? Få frem nyansene om hva som skjedde under krigen, krever historikeren Tore Pryser.

Foto: OSCAR HASSEKKNIPPE

Og fortsatt i 1994-utgaven er omtalen av Hammersen slurve og blandet sammen med en annen tysk offiser som ga Hjemmefronten uvurderlig hjelp, oberstløytnant Theodor Steltzer. For Arvid Brodersen som har skrevet om disse tyskernes innsats både i sin bok «Mellom frontene» fra 1979 og i en artikkel i Nytt Norsk Tidsskrift fra 1993, var Hauges skrivelser om Hammersen såpass feilaktige at han så det nødvendig med en beriktigelse i Aftenposten (21/2.95).

Men verre er at fortsatt unnlot Hauge å omtale innsatsen til kvinnen som sto for den daglige kontakten med Hammersen, Ingrid Furuseth. Hun hadde særlig gode forutsetninger for dette siden hun kom fra en framtrøende NS-slekt og hadde omgang med tyske toppfolk (hun var selv ikke NS).

Unnlatelser

Det er fristende å se slike unnlatelser i lys av det svart/hvittbilde av skurker og helter som ledende aktører i Hjemme-

fronten ofte har ønsket å formidle til ettertiden. Plass for nyanser har det her vært lite av. Og når dette og ny innsikt bringes fram i ettertid, avfeies det — hvis det truer aktørenes selvbilde — ofte som ukvalifisert tøv.

I forbindelse med diskusjonen om likvidasjonen og Ulateigs bok uttalte Milorg-sjefen på Lillehammer (distrikt 23), Wilhelm Molberg Nilssen, nylig følgende: «Uten selv å ha opplevd krigens gru og redsler på nært hold, blir framstillingen av okkupasjonshistorien ofte spekulativ vinklet i retning av egne interesser. Intervjuobjektene, journalistene, og «forskere» visnok-versjoner vanskelliggjør objektiv framstilling» (Dagningen 18/11.96). Mer direkte kan ikke aktørenes eierforhold til historien uttrykkes. Hauge sier det ikke så direkte. Men i realiteten mener han det samme og vil selv styre historieforskningen av okkupasjonsårene. I fjor ville han f.eks. ikke delta i NRKs fjersyns-

program «Norge er atter fritt», da han selv ikke fikk styre opplegget (se VG 19/4.96).

For faghistorikere er selvsagt slike oppfatninger uakseptable. I en annen kritisk anmeldelse av Ulateigs bok har professor og motstandsaktør Thomas Chr. Wyller heldigvis et annet syn. Han vil ha «på bordet de kort vi alle mangler» og vet at Hauge sitter på dem (Dagbladet 16/11.96). Jeg er enig i at kortene må fram, men er faktisk ikke så sikker på om Hauge sitter på dem. Hva angår likvidasjoner tror jeg at Hauges innsikt er betydelig overdrevet.

Derimot kan faghistorikeren Arnfinn Moland hjelpe til. Han har selv i avisartikler slått fast at tallet på likvidasjoner som motstandsbevegelsen sto for er 100–110 (Aftenposten 14/11.96). Dette er dobbelt så mange som Hauge rett etter krigen var villig til å innrømme. Det er derfor ønskelig at Moland gir en dokumentert framstilling av hva han vet og slik oppklarer ytterligere Ulateigs feil.

Ifølge Moland er bare 40 prosent av Ulateigs 136 likvidasjoner reelle, d.v.s. omkring 50. Det må bety at han selv sitter med kunnskaper om et liknende antall i tillegg. Som direktør for Hjemmefrontmuseet har faktisk Moland en forpliktelse til å formidle denne innsikten til allmenheten. Jeg regner med at han er i stand til det uten at det går ut over et tilberlig personvern.

» Plass for nyanser har det her vært lite av. Og når dette og ny innsikt bringes fram i ettertid avfeies det — hvis det truer aktørenes selvbilde — ofte som ukvalifisert tøv. »